

snatků. Z mnoha lehce utopických opatření vstřícných k rodině a partnerským vztahům, které autoři navrhují, citujme alespoň pro inspiraci návrh vytvoření nové politiky zaměstnanosti, která by počítala s celými rodinami (v případě, že člověk získá pracovní místo a musí se kvůli tomu odstěhovat, zaměstnavatel by musel najít práci i partnerce/partnerovi). To je sice idea velmi zajímavá, ovšem v době nadbytku pracovních sil a zvyšující se nezaměstnanosti reálně nedosažitelná, stejně tak jako požadavek omezit nároky trhu práce a uznat naše společenské potřeby a plně je uspokojit. Nelze však než souhlasit s tvrzením autorů, že klíčem k úspěchu je vytvořit takovou rodinnou formu, která nám umožní žít spolu jako vzájemně se akceptující individua a zároveň kultivovat silné a trvalé přátelské vztahy schopné přežít krize identity i krize manželské (s. 162–163).

Na závěr snad zbývá jen dodat, že kniha *The Normal Chaos of Love* čtenáře osloví svou aktuálností a zakotveností v reálném světě sociálních aktérů. Nabízí totiž neotřelou teoretickou koncepci problému partnerských rozchodů a selhání, v níž odhlíží od jednotlivosti a nachází obecné důvody a vysvětlení tohoto stavu. Boří zažitá stereotypy o tom, že rozchod je výhradně soukromou a jedinečnou událostí mezi dvěma jedinci, a zapojuje plně do hry strukturální faktory. V neposlední řadě je také třeba vyzdvihnout, že tato kniha není jen pouhou teorií, nýbrž že má rovněž ambici aktivně přispět ke změně sociální reality, byť v podobě trochu utopického návrhu potřebných společenských změn. Cestu této knihy ke čtenářům však bohužel ztěžuje její nesnadná dostupnost v českých knihovnách a také to, že *The Normal Chaos of Love* nebyla dosud přeložena do češtiny.

GORNICK, J. C., MEYERS, M. K. 2003. *FAMILIES THAT WORKS. POLICIES FOR RECONCILING PARENTHOOD AND EMPLOYMENT.*

NEW YORK: RUSSELL SAGE FOUNDATION PUBLICATIONS. / JANA BIERZOVÁ

Kniha *Rodiny, které fungují* nabízí pohled na politiky týkající se sladování rodiny a práce ve Spojených státech a několika zemích Evropy.¹ Americké autorky využívají výsledků mezinárodního komparativního výzkumu k výzvě ke zlepšení těchto politik ve Spojených státech tak, aby se tato země dostala na úroveň pomoci rodinám, která je běžná ve státech západní Evropy a v Kanadě. Prosazují model rodiny „dva vydělávající – dva pečující“², v němž si rodiče dělí neplacenou práci doma a placenou práci ve veřejné sféře napůl. Tohoto typu rodiny je podle nich možné dosáhnout úpravou dělby práce v rodině mezi muže a ženu, vstřícnějším přístupem zaměstnavatelů k rodinám s malými dětmi a také citlivější vládou politikou. Navrhují balíček opatření zahrnující placenou rodičovskou dovolenou, regulaci pracovní doby a také zajištění kvalitnějšího veřejného vzdělávání a péče o předškolní děti.

Současné problémy, kterým čelí rodiče a zvláště matky, jsou zakořeněny ve vzrůstající zaměstnanosti žen a v tradičním genderovém rozdělení prací v rodině, které změny v postavení žen na trhu práce prakticky nereflektovalo. Komplikace s tím spojené a tlak na roli žen je tradičně považován za soukromou záležitost rodin. Autorky však argumentují tím, že by se nemělo jednat o ryze soukromou záležitost, protože prospěch z výchovy dětí má celá společnost. Péče o děti je přitom z větší části zajišťována bezplatně matkami, na jejichž práci tak společnost vydělává, aniž by se jim nějak odměňovala (s. 7).

Rodiny ve Spojených státech jsou značně kreativní ve vynalézání způsobů, jak skloubit pracovní a rodinný život. Jsou to obvykle ženy, které se starají o děti, a musí proto volit nejruznější strategie, jako je práce na místě s nižší

Po obědě následovala panelová diskuse na téma harmonizace vědecké kariéry a rodiny, kterou otevřela svým příspěvkem ředitelka Sociologického ústavu AV ČR PhDr. Marie Čermáková. V její řeči zaznělo zajímavé srovnání situace mladých rodin a změny, které dnešní doba v tomto kontextu přinesla. Dále uvedla příklady stereotypních očekávání od žen, které mohou ovlivnit jejich pozici ve vědě i rodině. Panelové diskuse se zúčastnili mimo výše uvedené i bývalá ředitelka AV ČR, prof. RNDr. Helena Illnerová, prof. RNDr. Blanka Říhová, DrSc. z Mikrobiologického ústavu AV ČR, prof. RNDr. Syka, DrSc., předseda Grantové agentury ČR a RNDr. Hana Sychrová, DrSc. z Fyziologického ústavu AV ČR.

Problematika harmonizace vědecké kariéry a rodiny je téma, na kterém se většina zúčastněných žen i mužů byla ochotna shodnout jako na nejobtížnějším momentu v životě žen-badatelek. Přestože vnímáme množství dalších překážek, které mohou bránit ženám uspět ve vědecké kariéře, je většina odpovědných činitelů i žen samotných ochotna jednat právě o otázkách skloubení mateřské a vědecké role ženy.

Skutečnost, že toto téma je opravdu aktuální, byla zřejmá i ze vzrušené debaty mezi účastnicemi, kterou téma harmonizace vyvolalo. Z diskuse, která uzavírala celou konferenci, i z jednotlivých příspěvků, vzešla doporučení, která by měla pomoci stávající situaci zlepšit a která byla adresována grantovým agenturám, univerzitám a vládním orgánům a dalším relevantním institucím.

Doporučení a závěry, které vyplynuly 10. října z přednášek a diskusí při Cestách labyrintem:

1. Prodloužit věkový limit u grantů pro mladé vědecké pracovníky a pracovnice o dva roky na každé dítě.
2. Umožnit vědcům a vědkyním, aby v případě rodičovství mohli pokračovat v práci na grantovém projektu nebo měli možnost tuto práci krátkodobě přerušit (na šest měsíců).

kvalifikací, práce na částečný úvazek nebo střídání a přerušování zaměstnání. Některá řešení znamenají práci rodičů v opačnou dobu, kdy se jeden rodič stará doma o děti, druhý je v zaměstnání a pak se vystřídají. To může znamenat práci v nestandardní pracovní době – v noci či o víkendech. Další možností je svěřením péče o děti další osobě, kterou může být někdo z rodiny nebo soukromá placená síla. Některé rodiny využívají služeb hromadných zařízení péče o děti, jako jsou jesle nebo školky. Ačkoliv tato řešení se nakonec mohou jevit jako poměrně výhodná pro jednotlivé rodiny, ve svém celku prohlubují dlouhodobé genderové nerovnosti na trhu práce i v domácnostech. Ženy jsou kvůli svým závazkům při péči o děti znevýhodněny na trhu práce: jejich výdělků jsou výrazně nižší než výdělků mužů. Autorky ukazují, že bezdětné ženy dosahují asi 90 % platu mužů, zatímco ženy s dětmi vydělávají jen 70 % toho, co muži (s. 47). V mnoha případech proto vdané ženy zůstávají ekonomicky závislé na svých partnerech a svobodné matky se ocitají pod hranicí chudoby. Řešení využívající práce v nestandardní dobu často vysilují zaměstnance, rozvracejí jejich rodinný život, zvyšují pravděpodobnost rozpadu celé rodiny a mají obvykle negativní vliv na blaho dětí. Výhodou je naopak rovnoměrnější rozdělení práce mezi muže a ženy. Zajišťování placené péče o děti má zase nepříznivý dopad na ekonomickou situaci rodin, které se ocitají ve finanční nejistotě. Rodiče tak nejčastěji volí strategii levné náhradní péče o děti, která ale ve většině případů nebývá dostatečně kvalitní.

Autorky upozorňují na to, že s podobnými problémy se potýkají rodiny ve všech industrializovaných zemích, ale v USA je situace horší proto, že se rodičům nedostává téměř žádné podpory ze strany státu a zaměstnavatelů. Náhradou za tyto nevýhody není větší rovnost pohlaví než v evropských zemích. Situace pracujících v USA se zdá očima Evropanů zvyklých na výhody sociálního státu skutečně tristní. Zaměstnanci ve Spojených státech stráví v práci výrazně více času než jejich protějšky v ostatních zemích Evropy a tato doba se stále zvyšuje, zatímco v jiných zemích má

tendenci spíše klesat. Rozdíly v platech mezi prací na celý úvazek a prací na úvazek částečný jsou také výrazně vyšší ve Spojených státech než v dalších srovnávaných zemích. Zaměstnanci mají totiž velmi omezené možnosti změnit práci z plného úvazku na částečný, aniž by změnili pracovní zařazení, zaměstnavatele nebo dokonce profesi. To samozřejmě nejvíce znevýhodňuje právě matky, které částečných úvazků využívají nejčastěji. Genderové nerovnosti na trhu práce se rovněž projevují v nižší pravděpodobnosti rodičů s malými dětmi (3–5 let) nalézt práci než u rodičů s dětmi staršími (13–17 let). Tento stav nazývají autorky „předškolním efektem“. V ostatních srovnávaných zemích nejsou rodiče tak stresováni časem jako rodiče ve Spojených státech, je zde větší genderová rovnost v oblasti platů, méně rodičů je zaměstnáváno v nestandardní době, méně rodin se ocitá pod hranicí chudoby a děti mají zabezpečen lepší vývoj a vzdělání. Výzkumy také ukazují, že rodiče v jiných zemích jsou spokojenější se skloubením práce a rodiny. Zdá se, že tradiční soukromá řešení americkým rodinám přestávají vyhovovat. Veřejné politiky ve Spojených státech zaostávají v distribuci nákladů na výchovu dětí na celou společnost.

Řešením, které by zabezpečilo ženskou rovnoprávnost i dobrý vývoj dětí, je vytvoření společnosti „dvou vydělávajících a dvou pečujících“. Koncept této společnosti je založen na tom, že oba dva rodiče tráví podstatnou část svého času doma se svými dětmi, když jsou malé, a postupně s jejich dospíváním převádějí péči o ně na veřejná zařízení. Starost o děti by měla být symetricky rozdělena mezi oba rodiče tak, aby matky i otcové trávili stejný čas v zaměstnání i péči o děti. Třemi zásadními předpoklady jsou výraznější podpora zaměstnavatelů, společnosti i jednotlivých rodičů, respektive otců.

Na individuální úrovni rodin se jedná o rozvolnění současného genderového uspořádání rodin. Prvním krokem by měl být přesun hodin navíc, které otcové tráví na trhu práce, do sféry péče o děti a domácnost. U matek by mělo jít o stejný krok, ale opačným směrem – tedy více hodin v práci, méně doma. Otázkou je, zda si otcové opravdu chtějí roz-

3. Nezapočítávat do časového limitu pro dokončení Ph.D., který činí osm let, roky strávené na rodičovské dovolené.

4. Analyzovat možnost systémového řešení otázky spojené s harmonizací vědecké a pracovní kariéry, např. formou daňového odpočtu nákladů na služby týkající se péče o děti a domácnost.

5. V souladu s politikou Evropské komise prosazovat vyšší zastoupení žen v rozhodovacích pozicích ve vědě a výzkumu s cílem dosažení 40 % zastoupení žen v těchto pozicích do jednoho roku.

6. Vyvíjet opatření a projekty na přilákání dívek do technických oborů.

OBČANSKÉ SDRUŽENÍ FÓRUM 50 % / Lenka Bennerová, Anetta Riglová

V České republice jsou ženy stále ve velké míře vyřazeny z rozhodovacích procesů. Ačkoliv se na problematiku rovných příležitostí v ČR vynaložilo již nemálo prostředků, zejména v oblasti politické participace žen, jsou dosažené změny minimální. Je politováníhodné, že v souvislosti se změnou režimu (po roce 1989) dokonce poklesly počty žen v rozhodovacích pozicích. Navzdory Prioritám vlády při prosazování rovných příležitostí žen a mužů (srov. Priority a postupy vlády při prosazování rovných příležitostí žen a mužů 2005) a existenci řady dokumentů a doporučení EU nebyly dosud učiněny kroky, které by vedly k nápravě současné situace. Dá se říci, že nejaktivnější v prosazování genderové rovnosti do rozhodovacích pozic jsou nevládní organizace, které do značné míry přebírají činnost státních orgánů. Bohužel hlasu neziskových organizací není vždy nasloucháno a ani vláda ani další kompetentní orgány nepřijaly žádná opatření, jež by řešila nízké zastoupení žen v rozhodovacích pozicích. Vycházíme-li ze statistických

dělit práci v domácnosti napůl. Kniha uvádí příklady výzkumů, které dokazují, že stále větší počet amerických otců je nespokojen se současným rozdělením svých domácích a pracovních povinností a touží věnovat více času svým dětem.

Druhou podmínkou je vytvoření pracovního trhu, který by byl vstřícnější k rodinám. To vyžaduje jisté ústupky od zaměstnavatelů. Měli by umožnit rodičům přerušit práci a jít na rodičovskou dovolenou, když jsou děti malé, vzít si volno v práci, když jsou jejich děti nemocné. Dalším krokem, který by měli zaměstnavatelé učinit pro lepší zvládnutí práce a rodiny svým zaměstnancům, je především poskytování kvalitní a dobře placené práce na částečný úvazek.

Posledním předpokladem vytvoření společnosti s rovnými právy mužů, žen i dětí je zlepšení politiky státu vůči rodinám s dětmi. Tomuto tématu je v knize věnována největší část. Role státu by se měla soustředit do tří oblastí: vytvoření podmínek pro možnosti čerpání rodičovské dovolené a dalších forem uvolnění ze zaměstnání z rodinných důvodů, dále lepší legislativní podmínky na trhu práce (omezení pracovní doby, ošetření práce v nestandardní dobu a prodloužení dovolené). Poslední bod se týká oblasti institucionalizované péče o děti. Mělo by jít o zlepšení kvality péče o předškolní děti, dostupnost této péče pro všechny rodiny, zajištění programu pro starší děti po skončení školní výuky a odborné vzdělání pracovníků ve všech těchto zařízeních. Společným rysem všech těchto změn by mělo být zavádění principu gender mainstreamingu tak, aby byla zachována rovná práva mužů i žen. Některá opatření by měla být koncipována speciálně tak, aby nutila otce dětí využívat některé výhody, které zaměstnavatel nebo stát poskytují, a tím zvyšovat jejich participaci na výchově potomků.

Gornick a Meyers ve své knize nabízejí lákavé řešení problémů současných amerických rodin, jehož realizace, jak ovšem přiznávají i samy autorky, není uskutečnitelná v blízké době. Jedná se o složitý komplex opatření na několika úrovních, ke kterému je třeba velmi silné vůle všech zainteresovaných. A tato vůle, i přes proklamace autorek, není

dostačující. Srovnání rodinných politik dvanácti zemí představuje jeden z největších přínosů této práce a může proto sloužit i jako přehledová studie k danému tématu a východisko pro další sekundární analýzy. Jsou zde do detailu pojednány rozdíly mezi srovnávanými zeměmi v délce rodičovských dovolených, typech školek apod.

Rozdíly v postavení mužů a žen v USA a evropských zemích nejsou nijak propastné a můžeme říci, že v tomto ohledu jsou Spojené státy zhruba na úrovni evropského průměru. Z toho tedy můžeme usuzovat, že rodinné politiky nemají zásadní pozitivní vliv na rovnost mezi pohlavími. Američtí rodiče nejsou vázáni některými opatřeními rodinných politik, která udržují tradiční rozdělení mužských a ženských rolí při péči o domácnost a na trhu práce, což jim může dovolovat flexibilnější a z hlediska genderu rovnoměrnější dělbu práce. Navrhovaná opatření by tedy mohla sloužit především ke zlepšení finanční situace svobodných matek i chudých rodin a zejména k zajištění lepšího vývoje dětí, které v Americe žijí ve výrazně horších podmínkách než jejich evropští vrstevníci, což dokládají veškeré statistiky od dětské úmrtnosti po výsledky v matematice.

Kniha z amerického univerzitního prostředí přináší pohled na rodinnou politiku, který může změnit stanovisko Evropanů k výdobytkům sociálního státu, jež nám připadají možná až příliš samozřejmé. V některých ohledech ukazuje možnosti řešení podle zákonodárství v severských zemích, která nabízejí inspiraci i pro české prostředí, zejména v ohledu gender mainstreamingu v rodinné politice nebo na trhu práce při úpravě fungování částečných úvazků. Hlavní idea knihy není komplikovaná a tkví v několika základních myšlenkách. Z tohoto hlediska tedy působí její rozvedení, obhajoba a zdůvodňování na tři sta stranách textu jako poměrně redundantní a opakující se.

Poznámky:

- 1 Jedná se o USA, Kanadu, Velkou Británii, Švédsko, Norsko, Finsko, Dánsko, Nizozemí, Lucembursko, Německo, Francii a Belgie.
- 2 V angličtině se používá termín „dual earner – dual carer“.

údajů, v Poslanecké sněmovně jsou ženy zastoupeny 17 % a v Senátu je dokonce pouhých 11 % žen. V krajských zastupitelstvech je 12 žen z celkového počtu 129 radních, tj. zhruba 10 % a ve funkci hejtmánů jsou zastoupeni výhradně muži (ČSÚ 2003). Do Evropského parlamentu bylo zvoleno celkem 5 žen z 14 českých zástupců. Mimo funkcí volených existují i funkce jmenované, kde není situace o mnoho příznivější. Ve společnosti totiž stále existuje řada překážek, které ztěžují ženám vstup do veřejného rozhodování. Například na kandidátních listinách volebních stran ženy nebývají umístěny na volitelných místech a politické strany ani neusilují o zakotvení rovnosti počtu žen a mužů na těchto listinách. Stejně tak neexistují pravidla pro vyrovnané zastoupení žen a mužů v Poslanecké sněmovně. Na dalších místech ztěžuje ženám možnost vstupu do politiky způsob, jakým je politika vedena a jak jsou do ní vytvářeny možnosti vstupu. Politika a rozhodovací procesy jsou stále doménou mužů, kde se „hraje“ podle mužských pravidel. Ženy mají rovněž obtížnou pozici v současné společnosti, neboť je jejich role stále vnímána v kontextu péče o rodinu. Ženy ale mohou do politiky a veřejného života přinést řadu pozitiv. Jde nejen o jiný pohled na témata, ale též o jiný způsob řešení problémů a vnášení témat, která mohou být jinak opomíjena.

Principy činnosti a cíle organizace

Občanské sdružení Fórum 50 % bylo založeno na jaře roku 2004 a v létě toho roku zaregistrováno u Ministerstva vnitra ČR. Již během založení organizace a v procesu vytváření stanov občanského sdružení byl ustanoven základní princip činnosti – nadstranickost. Představitelé a představitelky sdružení se domnívají, že jen na tomto principu je možné realizovat aktivity, které si předsevzali. Princip nadstranickosti zaručuje stejný přístup ke všem aktérům a cílovým skupinám, který je nutný k prosazení